

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1949

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ

Ὁ Ἄγγελος Βλάχος ἐγεννήθη τὸ 1838 εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη Ἄγγελος. Ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτον ἡμέρα ἐξαιρετικῆς χαρᾶς καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα δόκλῆρον καὶ διὰ τὴν μικρὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἣ ὁποία ἐώρταζε διὰ πρώτην φοράν, δέκα μῆνας ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ τὰ μαρτύρια τῆς πολιορκίας τοῦ Κιουταχῆ, ὡς πρωτεύουσα τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου, τὴν Ἐθνικὴν Ἑορτὴν τῆς. Τὸ ἱστορικὸν τῶν ὡραίων ἐκείνων ὡρῶν μᾶς δίδουν αἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς:

«Ἡ σημερινὴ ἡμέρα—γράφει ἡ «Ἀθηνα» τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ 1838—ἡ τόσον λαμπρὰ διὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεώς μας, καθιερώθη τέλος πάντων ἀπὸ τὸν Βασιλέα ὡς Ἐθνικὴ Ἑορτὴ. Σήμερον τὸ πρωὶ περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἴκοσι καὶ εἰς κανονισβολισμοὶ καὶ ἡ ἐκωθινὴ μουσικὴ ἀπήγγειλαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πρωτευούσης τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν θῆν ὄραν ἢ ἔνοπλος φρουρὰ τῆς πρωτευούσης παρετάχθη εἰς τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐμελλε νὰ διαβῆ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα διὰ νὰ εἰθον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Τὴν θῆν ὄραν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα ἐφθασαν ἐφ' ἄρματος ἐπευφημούμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ . . .»

Ἐν μέσῳ χαρᾶς λοιπὸν καὶ ἀγαλλιάσεως, μουσικῶν καὶ ζητωκραυγῶν, ἐνῷ ἐπάνω ἀπὸ τὸν λόφον τῶν Νυμφῶν ἐκρότουν διὰ πρώτην φοράν τὰ πυροβόλα χαρμόσυνα καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἀντελάλουν τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἐλευθερωμένου τόπου ἐξέλεπε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἰς ἓνα στενὸν τῆς Πλάκας, τὴν τῶρα ὁδὸν Μνησικλέους, εἰς τὰ κάτω δωμάτια ἐνὸς σπιτιοῦ τοῦ ὁποίου δὲν εἶχεν ἀκόμη τελειώσει ἡ οἰκοδομή, τὸ πρῶτον παιδί τοῦ ἀγωνιστοῦ Σταύρου Βλάχου. Αὐτός, ὁ Σταῦρος Βλάχος, ἦτον ἓνας ὑψηλός, ἀδύνατος καὶ αὐστηρὸς εἰς τὸ πρόσωπον παλαιὸς Ἀθηναῖος, υἱὸς Ἀθηναίου, ἐγγονὸς Ἀθηναίων. Κάπου εἰς τὸ Θησεῖον, εἰς μίαν πλευρὰν τοῦ Ναοῦ, ὑπῆρχεν ἄλλοτε χαραγμένον μεταξὺ ἄλλων ὀνομάτων ἐν ὀ-

νομα: «Νικολὸς Βλάχος, 15 Ἀπριλίου 1605. Ἐγράψε». Τὴν ἐπιγραφὴν εἶδεν ὁ Ζησίου, τὴν ἀπεθησαύρισε ὁ Καμπούρογλου εἰς τὰ «Μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν» καὶ ἔπειτα μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, καὶ αὐτῆ, ἐχάθη. Ἦτον λοιπὸν αὐτὸς ὁ παλαιός, ὁ ἀγνώστος πρόγονος τοῦ ἀγωνιστοῦ; Καὶ ἦτο ἀρά γε ξένος, Βλάχος ἀπὸ τὴν Βλαχίαν ἢ ἀπλῶς κάποιος ἀγνώστος κάτοικος τῶν Ἀθηνῶν; Μέσα εἰς τὰ παλαιὰ χαρτιά τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναϊκῶν οἰκογενειῶν, τὰ ἀρχαῖα συμβόλαια καὶ τὰ χοτζέτια, δὲν εὐρίσκεται κανέν ἴχνος οὔτε τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, οὔτε τῶν ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, οὔτε τῶν πρὸ τοῦ Παναγῆ Βλάχου καὶ τῆς συζύγου του Τζόγιας, τῆς οἰκογενείας τῶν Πανταζῆ, ἀπὸ τὴν ἔνωσιν τῶν ὁποίων ἐγεννήθη ὁ Σταῦρος Βλάχος. Αὐτόν, τὸν πατέρα τοῦ Σταύρου, συναντᾷ ὁ ἱστορικὸς συχνὰ ὡς ἓνα, ὄχι σημαίνοντα, λόγιον ἢ ἱερωμένον ἢ ἀρματωλόν, ἀλλὰ καλὸν Ἀθηναῖον τοῦ ὁποίου λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ὑπογραφή καὶ ἡ γνώμη διὰ τὰ ζητήματα τῆς πόλεως. Εἰς τὰ 1789, εἰς ἓνα ἐγγράφον ἀναγνωρίσεως τῆς ἐκλογῆς τῶν Δημογερόντων εὐρίσκεται ἡ ὑπογραφή του. Εἰς τὰ 1819 παρουσιάζεται προεστὸς τῶν Ἀθηνῶν: Εἰς τὸ «Πρακτικὸν τῶν προεστώτων διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς» ὑπογράφεται καὶ αὐτός: Παναγῆς Βλάχος. Ἀργότερα εἰς τὰ 1820 ὑπογράφεται κάπου μαζὺ μὲ τοὺς «προύχοντας καὶ τὰ συνάφια ὄλα». Ἦτο λοιπὸν περὶ τὰ 1820 ἐξέχων ἀστὸς, ὁ ὁποῖος εἶχε ὡς φαίνεται κάποιαν οἰκονομικὴν εὐμάρειαν καὶ δι' αὐτὸ κατώρθωσε νὰ σπουδάσῃ τὰ δύο ἄρρενα τέκνα του, τὸν Γιαννακὸν—ὁ ὁποῖος ἦτο ἀργότερα καὶ αὐτὸς Δημογέρον καὶ μέλος τοῦ «Πανελληνίου» καὶ παρέδωσε αὐτὸς τὰς κλειδας τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Ὀθωνα—καὶ τὸν Σταῦρον. Ὁ Σταῦρος, καθὼς λέγει ὁ Ἐμμ. Κόκκινος εἰς τὸν

ἐπικήδειον λόγον πού τοῦ ἐξεφώνησε, εἰς τὰ 1865, «ἐπαιδεύθη τὰ στοιχειώδη γράμματα εἰς τὴν Σχολὴν τῆς διδασκαλίσσης Μακαρίας, ἔπειτα ἐσπούδασε κοντὰ εἰς τὸν γραμματοδιδάκκαλον Νεόφυτον καὶ ἀργότερον ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὸν ἐπίσημον διδάσκαλον Παλαμᾶν, εἰς τὴν σχολὴν τοῦ ὁποίου ἐφοῖτα τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἢ ἐκλεκτοτέρα τῶν Ἀθηνῶν νεολαία». Ὁταν ἡ Ἐπανάστασις ἐξερρώγη ὁ Σταῦρος Βλάχος ἦτο εἴκοσι μόλις ἐτῶν. Παρήτησε λοιπὸν ἀμέσως τὰς σπουδὰς, τὰ κτήματα καὶ τὰς περιουσιακὰς ὑποθέσεις τοῦ πατρός του—ὁ ὁποῖος πιθανῶς νὰ μὴ ἔζη πλέον, διότι μετὰ τὸ 1820 τὰ ἴχνη του χάνονται—καὶ ἔτρεξε καὶ αὐτὸς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος του. Ἄλλοτε ἐδῶ, εἰς τὰς Ἀθήνας, ἄλλοτε εἰς τὴν Αἴγινα, ἄλλοτε μαχόμενον μαζὶ με τοὺς ἄλλους Ἀθηναίους ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἄλλοτε πολιορκημένον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τὸν Κιουταχτῆν, εὐρίσκομεν κατὰ τὰ ἑπτὰ χρόνια τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος τὸν Σταῦρον Βλάχον, πρόθυμον νὰ πέσῃ καὶ νὰ θυσιασθῇ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πόλεως:

«Ἐὰν ἐξ ἐναντίας — γράφει καὶ ὑπογράφει εἰς ἡλικίαν εἴκοσι πέντε ἐτῶν ἀλλὰ δημογέρον πλεον τὴν 23ην Ἰουνίου τοῦ 1826 — ἐὰν ἐξ ἐναντίας μᾶς ἐγκαταλείψῃ ὁ Θεὸς ἀπροστατεύτους, μᾶς ἀφήσουν οἱ ὁμογενεῖς ἀδελφοί μας ἀβοηθήτους καὶ οἱ Χριστιανοὶ μείνουν ἀργοὶ θεαταί, τότε θέλουν σκεπάσῃ τὰ σώματά μας οἱ Ναοὶ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Ἐρεχθῆως καὶ τῶν Προπυλαίων τὰ λείψανα. Ἴνα μὴ καπνισθῶσιν καὶ ἄλλην μίαν φορὰν ἀπὸ τὸν καπνὸν τῶν Βαρβάρων θέλουν πῶσῃ μαζὶ μας ἀπὸ τὸν μαῦρον θάνατον ὅστις θέλει ἔβγῃ ἀπὸ τὰ σπλάγγνα των διὰ νὰ ἐκληρώσῃ τὸ πεπρωμένον...».

Καὶ ἀπαντᾷ μετὰ ἓνα ἔτος, τὴν 30ὴν Ἀπριλίου τοῦ 1827, μαζὶ με τὸν Μαμούρη, τὸν Λέκκαν, τὸν Εὐμορφόπουλον, τὸν Φωκᾶν, εἰς τὸν Μπλάκ, τὸν Διοικητὴν τῆς Γαλλικῆς Φρεγάδας «Ἡρας», ὁ ὁποῖος ἐζήτησε νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῶν πολιορκημένων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Κιουταχτῆ:

«Κύριε Μπλάκ, σὲ εὐχαριστοῦμεν διὰ τὸν κόπον ὅπου ἔκαμες δι' ἡμᾶς. Ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας, ὅπως διαλαμβάνουν αἱ προβληθεῖσαι συνθήκαι τοῦ Κιουταχτῆ, ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν. Εἴμεθα Ἕλληνες ἀποφασισμένοι ἢ ν' ἀποθάνωμεν ἢ νὰ ζήσωμεν ἐλεύθεροι. Ὁ Κιουταχτῆς ἂν θέλῃ τὰ ἀρματαί μας, ἄς ἔλθῃ, ἂν εἶναι ἄξιος, νὰ τὰ πάρῃ. Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ σὲ χαιρετίσωμεν».

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων

θυσιῶν καὶ τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ, με ἓνα πατέρα, τὸν ὁποῖον δὲν εἶδε Δημογέροντα καὶ ἀγωνιστὴν, ἀλλὰ θὰ ἐβλεπε ἀργότερα Δημοτικὸν Σύμβουλον — τὸ ἀξίωμα ἦτο τότε σπουδαῖον — Βουλευτὴν καὶ Ὑπουργὸν ἐπὶ Ὅθωνος, με μίαν ἐξαιρετικῶς γενναίαν, εὐγενικὴν καὶ πλούσιαν μητέρα, τὴν Σοφίαν Τρικκαλιανοῦ, ἡ ὁποία διωκομένη εἶχε φθάσει κατὰ τὰς ὄρας τῆς Ἐπανάστασεως ἀνυπόδητος ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας, μέσα εἰς ἓνα περιβάλλον φλογερᾶς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ αἰσθημάτων ἀπλῶν καὶ ὠραίων, ἐγεννήθη, ἀνετρέφη καὶ ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια ὁ Ἄγγελος Βλάχος.

* *

Μαθητὴς εἰς τὰ 1850, φοιτητὴς ἀργότερα, ἀναπνέει μαζὶ με τοὺς νεαροὺς του φίλους, τοὺς ἀδελφοὺς Βυζαντίους, τὸν Δημήτριον Βερναρδάκην, τὸν Ἀχιλλέα Παράσχον, τὴν ρωμαντικὴν πνοὴν πού ἔρχεται ἀπὸ μακρὰ με τοὺς διθυράμβους τοῦ Οὐγγώ, τοὺς θρήνους τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τὴν δηκτικὴν μελαγχολίαν τοῦ Χάινε, καὶ ἀναβαίνει μαζὶ των τὰς ὑπωρείας τοῦ Λυκαβητοῦ, — μᾶς τὸ λέγει εἰς ἓνα πρόλογον ποιητικῆς Συλλογῆς του — πρὶν κἂν ἀνατελεῖ ὁ ἦλιος διὰ νὰ ψάλλῃ εἰς στίχους τὴν νεότητα καὶ τὸν ἔρωτα, νὰ ὑμνήσῃ τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ «μετὰ τὴν Εἰρήνην τῆς Βιλλεφράγκας», νὰ θρηνήσῃ διὰ τὸν θάνατον τῆς Ραχήλ:

Λοιπὸν, ἀπέθανες καὶ σὺ
θεότης τῆς Σκηνης ;...

Εἶναι ἡ καλὴ ἐποχὴ. Τὰ ὀλίγα Ἀθηναϊκά σπίτια, ἀπλᾶ σπίτια με σανιδένια πατώματα, ὀλόλευκες κουρτίνες, ἓνα μαγκάλι, κάποιον πιάνο πού ἔχει φθάσει ἐν μέσῳ τῶν ἀλαλαγμῶν τῆς γειτονίας ἀπὸ τὴν Ἀνκόνα ἢ τὴν Πάδοβαν τῆς Ἰταλίας, ἔχουν ἀρχίσει νὰ δέχωνται. Τὴν Πέμπτην εἰς τοῦ Ψύλλα θὰ φθάσῃ ὁ Ἰπικράτης ὁ Κοκκίδης με τὸ φλάουτον ὑπὸ μάλης, ὁ Βλάχος με τὸ βιολί — ἔχει μάθει καὶ βιολί με τὸν Παριζῖνι — καὶ θ' ἀπαγγείλῃ τοὺς στίχους του ὁ Βυζάντιος. Ἡ Κλεοπάτρα Ψύλλα θὰ καθήσῃ εἰς τὸ πιάνο διὰ νὰ παίξῃ τὴν «Λουκίαν τοῦ Λαμερμούρ», θὰ τὴν συνοδεύσῃ με τὸ τραγοῦδι τῆς ἡ Βικτωρία, ἡ νεωτέρα, καὶ κάποιον δεσποσύνη, — ὦ, πόσον συχνὰ ἀπαντᾶται τὸ ὄνομά της εἰς τὰ κιτριμισμένα

γράμματα ἐκείνου τοῦ καιροῦ!— ἡ Ἀντιόπη, «ἡ ἐνσάρκωσις αὐτῆ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἀγνότητος καὶ τῆς καλλονῆς», δὲν θὰ τολμήσῃ κἄν ν' ἀκούσῃ τοὺς στεναγμοὺς ποὺ τῆς ἔχει γράψῃ ὁ τότε νεαρὸς ποιητῆς, ὁ Βυζάντιος, ὁ ἀργότερα μέγιστος δημοσιογράφος. Ἄλλ' αἱ ἐσπερίδες δὲν βαστοῦν πολὺ. Εἰς τὰς ἑνδεκα τὰ φαναράκια ἀνάπτονται, κάποιος ὑπηρέτης προηγείται, καὶ ἡ συνοδεία — στίχοι, φλόουτα, βιολιὰ καὶ οἱ ἔρωτες των μαζί. — πηγαίνουν διὰ μέσου πετρῶν καὶ λάκκων νὰ κοιμηθοῦν καὶ νὰ γίνουν ὀλόχρυσά ὄνειρα...

Εἰς τὰ 1859 ὁ φοιτητῆς τῆς Νομικῆς Ἄγγελος Βλάχος ἔχει λάβῃ μὲ τὸν βαθμὸν «ἀριστα» τὸ δίπλωμά του. Ὁ πατέρας του ζῆ, εἶναι τώρα ἕνας μέσης ἡλικίας ἄνθρωπος, σημαίνων εἰς τὸν τόπον του, μαζί μὲ τὸν Καλλιφρονᾶν μόνος ἀντιπρόσωπος τῆς πρωτεύουσας εἰς τὴν Βουλὴν, ἀρχηγὸς κόμματος μεγάλου, μέλλων Ὑπουργός. Ἀπλῆς παιδεύσεως ἄνθρωπος, αἰσθανθεὶς ἴσως τὴν πικρίαν ποὺ ἐγνώρισαν οἱ ἄνδρες τοῦ Ἄγωνος ὅταν ἐφθασαν ἐδῶ οἱ Φαναριῶται καὶ ἔστησαν κύκλον στενὸν περὶ τὴν Αὐλὴν, μορφωμένοι, πολιτισμένοι καὶ γλωσσομαθεῖς, βιάζεται νὰ μορφώσῃ τὸν ἀκαδημαϊκὸν πολίτην ποὺ τοῦ ἐχάρισε τὸ Πανεπιστήμιον. Πουλεῖ ἕνα κτήμᾶ του, ἐπειτα ἄλλο, ἀνοίγει μίαν πίστωσιν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τὸν Ἄγγελον δέκα χιλιάδων δραχμῶν διὰ βιβλία καὶ τὸν ἀποχωρίζεται ἕνα πρῶτ' εἰς τὸν Πειραιᾶ μὲ κάποιον δάκρυ κρυφὸν ὁ ἄγνος, ὁ σκληρὸς φουστανελλοφόρος, ἐπάνω εἰς τὸ πλοῖον ποὺ θὰ τὸν φέρῃ εἰς τὴν Τεργέστην, καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀϊδελβέργην, φοιτητὴν. Τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεώς του, οἱ φίλοι του, οἱ καθηγηταὶ του, οἱ παλαιοὶ του συμμαθηταὶ ξεσποῦν εἰς θρήνους καὶ συμβουλάς ὡσάν νὰ ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ ὁ Ἄγγελος διὰ τὸν Βόρειον Πόλον:

Ἐάν σὲ θάλξῃ ἡ Σειρὴν Εὐρώπη, τοῦ μαγνήτου σὺ ἀποσπάσου τοῦ χρυσοῦ.

Καὶ μὴ λησμόνει ἡ Πατρίς τὸν φόρον τοῦ πολίτου πῶς θ' ἀπαιτήσῃ παρὰ σοῦ.

τοῦ γράφει ὁ γέρον Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς. Καὶ ἀκολουθεῖ ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος:

Ἡ πνοὴ τοῦ καιροῦ ἕνα ἕνα
μᾶς σκορπίζει μακρὰν εἰς τὰ ξένα
Καὶ ἡ λήθη τὸ πᾶν σαβανώνει...

Καὶ τοῦ λέγει ὁ Ὀρφανίδης: «Νὰ μὴ λησμονήσῃ τὸν γαλανὸν οὐρανὸν τῆς Πατρίδος του καὶ τὰ χρυσᾶ του νέφη» καὶ ἔρχονται ὁ Οἰκονομίδης, ὁ Κλέων Ραγκαβῆς, ὁ Γεώργιος Παράσχος, ὁ γέρον Σκαρλάτος Βυζάντιος, ὁ Βερναρδάκης μὲ τὰ γράμματά των καὶ μὲ τοὺς στίχους των καὶ κλαίουں μαζί αἱ ὀλίγοι δεσποῦναι τῆς ἐποχῆς μὲ τὰ πρῶτα των γαλλικά:

«Un ami qui s' en va, est
[un Souvenir qui reste].
«Souvenez-vous de nous, oh!
[voyageur et cher ami].

Καὶ μίαν ἡμέραν πρὶν φύγῃ—ἀλλ' ὡς ἀφήσωμεν ἐδῶ νὰ μᾶς διηγηθῇ τὴν παραμονὴν αὐτὴν εἰς ὀλίγας γραμμὰς ὁ Ἀλέξανδρος Βυζάντιος, ὁ ὁποῖος εἰς ἕνα γράμμα του τὴν ἐνθυμεῖται:

«Τί ὦραϊτα ἦτον! Ἐνθυμοῦμαι τὴν προτεραίαν τῆς ἀναχωρήσεώς σου μὲ τὰς παραμικροτέρας λεπτομερείας, ὡς ἂν ἦτο χθές. Ἦσουν εἰς ὅλην τὴν

ἐκδρομὴν θελκτικὸς καὶ ἐρωτικὸς πρὸς τὴν μίαν πρὸς μεγάλην ζηλοτυπίαν τῆς ἄλλης, ἡ σελήνη ἐφώτιζε τοῦ Πειραιῶς τὰ νερά καὶ ἐγὼ καὶ ὁ Σπύρος εἴμεθα σιωπηλοὶ. Ἐνθυμοῦμαι πρὸ πάντων τὴν ἀνάβασιν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰ Πατήσια μὲ σὲ καὶ τὸν Σπύρον. Ἦτο μεσονύκτιον καὶ ἐμιλούσαμεν διαρκῶς διὰ τὰς δύο κυρίας...».

Ἄλλ' ὁ Βλάχος ἔχει φύγει καὶ ἔχει λησμονήσῃ ἐντελῶς τὰς δύο κυρίας. Μελετᾶ, γράφει, σπουδάζει νομικὴν καὶ γερμανικά, κατορθώνει νὰ βοηθῇ εἰς κάποιαν ἐφημερίδα, φεύγει ἀπὸ τὴν Ἀϊδελβέργην διὰ τὸ Βερολίνον ὅπου ὁ βίος εἶναι αὐστηρότερος καὶ τώρα μεταξὺ Βερολίνου καὶ Ἀθηνῶν ἀρχίζει ἕνα πλῆθος ἐπιστολῶν. Ὅλοι γράφουν. Παλαιοὶ φίλοι, συμφοιτηταὶ, καθηγηταὶ, νέοι, γέροντες, ὅλοι ἀνταλλάσσουν τὰς ἀναμνήσεις των, τὰς ἐλπίδας των, τὰ σχέδιά των:

ΣΟΦΙΑ ΣΤ. ΒΛΑΧΟΥ
ἡ μητέρα του.

«Έλαβα τὴν ἐπιστολήν σου. Γράψε μου. Γιατί δὲν γράφεις; ... Λάβε νέα τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ ἐσπερίδες τοῦ Ψύλλα διακόπησαν. Πηγαίνω εἰς τοῦ Πιερράκη. Ἡ Καίγκω σ' ἐνθυμείται πάντοτε. Στεροῦμαι χρημάτων διὰ γραμματόσημα—γράφει ὁ Βερναρδάκης—ὦ πλήξις! ὦ συμφορὰ, ὦ ἀποθάνω ἢ βλάξῃ ἢ φθισικός! ...»

...φωνάζει ὁ Βυζάντιος. Καὶ νέα, πλῆθος ἀπὸ νέα τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, τὰ περιοδικὰ ποῦ πρόκειται νὰ ἐκδοθοῦν, ὁ τάδε ποῦ ἔδωσε ἐξέτασις, ὁ Ἀλμείδας ποῦ διορίσθη ἀμύθος ἀκόλουθος εἰς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ θὰ τρελλαθῇ ἀπὸ τὴν χαρὰν του, ὁ Καλαμίδας ποῦ δημοσιογραφεῖ, ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος ποῦ ζῆ τὴν ἱπποτικήν ἐποχὴν τῶν ἐρώτων, τῶν συνωμοσιῶν καὶ τῶν ὁδοφραγμάτων καὶ ψάλλει τὴν Μαρίαν του καὶ μάχεται κατὰ τοῦ Ὄθωνος:

«... Ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος ἀπεφυλακίσθη ἐπὶ τέλους σήμερον καὶ θὰ σοῦ γράψῃ, ὅπως μοῦ εἶπε. Ἐγράψε χθὲς ἓνα ὠραῖον ποίημα διὰ τὴν ἀποκοπὴν τῆς χειρὸς τοῦ ἀτυχοῦς ὑπολοχαγοῦ Γρίβα. Σοῦ στέλλω τὴν πρώτην στροφὴν του:

Δὲν σοῦ ἔκοψε τὸ χέρι μία ἀρβανίτις σφαῖρα
οὔτε ἓνα γιαταγάνι τούρκικο στὸ Κουτσιλιό
διὰν εἰρεφες νὰ σώσης τὸν μεγάλο σου πατέρα
ἀπὸ τὸ φριχτὸ ἐκεῖνο τοῦ πολέμου μακλειό.

Ἔνα ἀπονο μαχαῖρι, ἓνα ἄθλιο μαχαῖρι
ἀπὸ ἓνα γεροντάκι τοῦ Ἀσκληπιοῦ σκυφτό
ἔκοφαν τὸ τιμημένο, τὸ ἀντρειωμένο χέρι
σάν νὰ εἶχεν ἢ πατρίδα πολλὰ χέρια σάν κι'
[αὐτό...]

Καὶ κάποιος ἐμπαθὴς ἐπιμένει εἰς τὰ πολιτικά:

«Ἡ πολιτικὴ μας κατάστασις ὑπὲρ ποτε κατάπιυτος. Εἶμαι εὐτυχὴς ὁσάκις κατορθῶναι νὰ λησμονήσω διὸ ζῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸ Κράτος τοῦ Ὄθωνος, ὑπὸ τὴν Πρωθυπουργίαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐνῶ τὴν Δημοσιογραφίαν ἀντιπροσωπεύει ὁ Μανταφούνης, τὴν Βουλὴν ὁ Μαλέας καὶ τὴν Γερουσίαν ὁ Κοζάκης! ...»

*
*
*

Ἐπὶ τέλους, ἔπειτὰ ἀπὸ ἐπιμόνους σπουδᾶς, ἀφοῦ ἐμελέτησε καλὰ τὴν ἐπιστήμην του, τὰ Νομικά, ἀφοῦ ἐξέδωκε διατριβὰς, αἱ ὁποῖαι «ἀπέσπασαν τὰ συγχαρητήρια τῶν καθηγητῶν του», ἀφοῦ κατώρθωσε καὶ γερμανικοὺς στίχους νὰ γράψῃ, ἐπέστρεψε πάλιν, μετὰ τὴν Μεταπολίτευσιν, εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια ὁ τόπος εἶχε γνωρίσει ὄλας τὰς συμφορὰς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Εἶχαν προηγηθῇ τὰ

Ναυπλιακὰ καὶ αἱ μάχαι τῆς Κύθνου, εἶχε πέσει ὁ Μωραϊτίνης καὶ ὁ Λεωτσάκος, εἶχεν ἐκραγῆ ἡ Ἐπανάστασις ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος μὲ βάρδον τῆς τὸν φλὸν τοῦ Ἀχιλλεὺς Παράσχου, εἶχε γίνῃ ἡ Ἐξωσις, εἶχεν ἔλθῃ νεαρὸς Βασιλεὺς ὁ Γεώργιος ὁ Α'. Ὁ Βλάχος, τοῦ ὁποίου τὰ πρῶτα «ψελλίσματα» — εἶναι ἡ λέξις τῆς ἐποχῆς — ἔχουν ἰδῆ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ὁ ὁποῖος ἔχει δημοσιεύσει τὰς «Ὁρας», τὴν πρώτην ποιητικὴν του Συλλογὴν, καὶ ἔχει μεταφράσει τὸν Μαζέπαν τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Χάϊνε τοὺς «Ἐξορίστους Θεούς», δὲν γνωρίζει — φαίνεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν του πῶς δὲν γνωρίζει ἀκόμη — ποῦ νὰ στραφῇ. Εἰς τὸ διάστημα τῶν δέκα ἐκείνων πρώτων ἐτῶν μετὰ τὴν ἐκ Γερμανίας ἐπιστροφὴν του κινεῖται παντοῦ, στρέφεται πρὸς ὄλα, παλαεῖ μὲ τὸ σύμπαν, γράφει, μεταφράζει, διορίζεται Γραμματεὺς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν, Τμηματάρχης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, Γενικὸς Γραμματεὺς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὀμιλεῖ εἰς τὸν «Παρνασσόν» διὰ τὸ Ἐθνικὸν Θέατρον, δημοσιεύει ἄρθρα, μελέτας καὶ κριτικὰς εἰς ὄλας τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς, συμπλέκεται μὲ τὸν Ροῦδην διὰ τὸ περιλάλητον ζήτημα τοῦ «Ἄν ὁ ποιητὴς γεννᾶται ἢ γίνεταί», παρουσιάζεται εἰς τὰς ἐκλογὰς, γράφει πέντε κατὰ σειρὰν κωμωδίας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς βραβεύονται, χορεύει — λέγεται ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος χορευτὴς τῶν Ἀθηνῶν — παίζει βιολί, γράφει μουσικὴν, χαρίζει στίχους του εἰς ὄλα τὰ λευκώματα τῶν Κυριῶν, μεταφράζει τὰ «Τραγούδια» τοῦ Χάϊνε, ἀσχολεῖται μὲ ὄλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, νικᾷ εἰς τὸν Ροδοκανάκειον Ἀγῶνα σοφοῦς καθηγητὰς καὶ τὸν Μιστριώτην μαζὶ μὲ τὸ «Ὀμηρικὸν Ζήτημα», ἐνδίδει ἐπίτομον Ἑλληνογαλλικὸν λεξικόν, Γερμανικὴν Γραμματικὴν, Ἑλληνογερμανικὴν Χρηστομάθειαν, μεταφράζει τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Μένδελσον καὶ φθάνει μέχρι τοῦ νὰ γράψῃ καὶ γαλλικὴν κωμωδίαν τὸ «A qui l'auga» ἢ ὅπως παίζεται εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν, αὐστηρὸς πάντοτε, τοῦ γράφει ὁ Βερναρδάκης:

«Ἴδού μετὰ τὴν προσεκτικὴν τῆς ἀνάγνωσιν ἡ γνώμη μου: Εἶναι καλὴ εἰς τὸ εἶδος τῆς, δηλαδὴ διὰ πάντα ἄλλον ἐκτὸς ἐμοῦ. Τὸ εἶδος τοῦτο

των γαλλικών κωμωδιών είναι φθορά και διαφθορά κωμωδίας...».

Και ἐνῶ διευθύνει πότε τὴν Παιδείαν, πότε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πολιτεύεται καὶ μεταφράζει καὶ φθάνει εἰς πράχας ἐπικάς μὲ τὸν Ροῖδην καὶ κάμνει διαλέξεις καὶ ἐκδίδει λεξικά, τοῦ μένει καιρὸς διὰ νὰ κατέβῃ ἡρεμῶς, ἀγνός, ἀπαλὸς ἕως τὴν αὐλὴν τοῦ παιδικοῦ Σχολείου καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ παιδιὰ τὰ θαυμαστά τραγούδια του μὲ τὰ ὅποια ἀνετράφημεν ὅλοι :

*Εἰς τὸ βουνὸ ψηλὰ ἐκεῖ
εἰν' Ἐκκλησιὰ ἐρημικὴ
τὸ σημαντρὸ τῆς δὲν κτυπᾷ
δὲν ἔχει ψάλτη οὐδὲ καπᾶ...*

Καὶ ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὸ Κράτος καὶ γράφει ἐπιστολάς διὰ τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Χαρίλαον Τρικούπην, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀπαντᾷ :

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς σας τὴν ὁποῖαν πρὸ μικροῦ λαβὰ καὶ ἐφ' ἧ σὰς εὐχαριστῶ, πληροφοροῦμαι ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχετε γνώμην περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἰστωρικῶν μας πραγμάτων, ἣν καὶ ἐγὼ ἐσημαῖσα. Ἡ παρέμβασις τῶν Δυνάμεων ἀρῶνται τὴν σπουδαιότητά της ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς Κυβερνήσεως ὅπως πιστευθῇ ἡ πίεσις ὡς πραγματικὴ καὶ εἰ δυνατόν, καταστῇ τοιαύτη...».

Καὶ δὲν σταματᾷ. Ἀλληλογραφεῖ μὲ τὸν Στέφανον Καραθεοδωρῆν, μὲ τὸν Ράδοβιτς, μὲ τοὺς μεγάλους Γερμανοὺς δημοσιογράφους, μὲ τὸν Μπρόκχαους, τὸν Μένδελσον, τὸν Κούρτιον τὸν ἱστορικόν, μὲ τοὺς παλαιούς του φίλους, οἱ ὅποιοι τώρα εἶναι ὅλοι ἄνδρες σπουδαῖοι, τὸν Λάμπρον, τὸν Πανταζῖδην, τὸν Βερναρδάκην ποῦ ἔχει γράψῃ τὴν «Μερόπην», τοὺς Βυζαντίους ποῦ διευθύνουν μὲ τὴν «Ἡμέραν» τῶν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, τὸν Βράϊλαν Ἀρμένην, τὸν Σαίντ - Γλαίρ, τὸν Legrand καὶ πρὸς στιγμὴν, ὡσὰν κουρασμένος, ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὰ θρανία τῶν παιδιῶν διὰ νὰ τραγουδήσῃ μαζί των :

*Δὸς μου μητέρα μὴν εὐχὴ
κι' ἔλα νὰ σὲ φιλήσω
μισεῦσ' αὐρισὸ ταχὺ
καὶ πάω νὰ πολεμήσω...*

.

Ὁ Ἄγγελος Βλάχος, ἔχει κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ δοκιμάσῃ τὰς μεγάλας συμφορὰς τῆς ζωῆς: ἔχει χάσει τὸν πατέρα του,

ἔπειτα τὸν ἀδελφόν του νεαρὸν ποιητὴν, ἔχει ὑπανδρευθῆ καὶ ἔχει χάσει τὴν γυναῖκα του καὶ ἔπειτα ἀπ' αὐτὴν τὸ παιδί του ἀπὸ ἓνα τραγικὸν λάθος τοῦ φύλακος ἐνὸς κτήματός του στὰ Πατήσια. Τὸ παιδί εἶχε κρυφθῆ μέσα εἰς τ' ἀμπέλια καὶ ὁ δραγάτης τὸ ἐσκότωσε. Ὑπανδρευθεὶς διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὰ 1874, ἀποκτᾷ μαζί μὲ τὴν νέαν του οἰκογένειαν νέαν ὄρεξιν διὰ τὴν ζωὴν, νέας δυνάμεις. Φεύγει διὰ τὸ Βερολίνοιον Συνέδριον μαζί μὲ τὸν Θεόδωρον Δεληγιάννην, μάχεται ἐκεῖ παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ καὶ τοῦ Ραγκαβῆ διὰ τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος, γνωρίζεται εἰς τὰ παρασκήνια τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου Συνεδρίου μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, τὸν Βίσμαρκ, τὸν Δισραέλι, καὶ ἐπιστρέφει διὰ νὰ γίνῃ ὁ στόχος τῆς ἀντικουμουνδουρικῆς πολιτικῆς τῶν ἑφημερίδων, αἱ ὁποῖαι τὸν θεωροῦν ὑπαίτιον τοῦ ὅτι ἐθυσιάσθησαν, χάριν τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐνὸς μικροῦ τμήματος τῆς Ἡπείρου, ἡ Κρήτη καὶ οἱ ἀγῶνες τῆς. Ἄλλ' ἐδῶ, μόνον διὰ νὰ ζωγραφηθῆ κάπως ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀφέλεια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἃς δημοσιεῦθη μία πρόσκλησις τοῦ Θεοδώρου Δεληγιάννη :

Ἄν καὶ δὲν ἐξετελέσθη—τοῦ γράφει—τὸ 14ον Πρωτόκολλον τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου, νομίζω ὅμως ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐορτάσωμεν τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς προτάσεως αὐτοῦ καὶ τῆς παρὰ τοῦ Συνεδρίου ἐγκρίσεώς του. Διὰ τοῦτο οἱ παρακαλῶ νὰ ἐναρρωτηθῆτε νὰ συγγενματίσωμεν αὐτὸν Σάββατον ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῶν Ξένων, περὶ ὥραν 7 μ. μ.».

Καὶ ἦτο τὸ Ξενοδοχεῖον τῶν Ξένων ἓνα μικρὸ ἐστιατόριον τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων, δ-που θὰ ἔτρωγαν, ἴσως μὲ ψηλὰ καπέλλα εἰς τὰς ἑπτὰ τὸ ἀπόγευμα, ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν Ἄγγελον Βλάχον διὰ νὰ ἐορτάσουν τὴν ἐπέτειον ἡμέραν μιᾶς προτάσεως ἑλληνικῆς εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου!

Ἐπὶ τέλος γίνονται αἱ ἐκλογαὶ τοῦ 1875, ὁ Βλάχος ἐκτίθεται βουλευτὴς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐπιτυγχάνει, εἰσέρχεται εἰς τὴν Βουλὴν, ἐκφωνεῖ δύο - τρεῖς λόγους διὰ τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα καὶ τὸν ὀργανισμόν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καί, δταν ἡ Βουλὴ διαλύεται, διορίζεται πρεσβευτὴς εἰς τὸ Βερολίνον, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1887.

.

Τὸ Βερολίνον!... Εἶναι ἡ πόλις μὲ τὴν

«Σὲ περιμένουμε μὲ ἀνοιχτὰς ἀγκάλας.—τοῦ ἔγραφε πρὸ μηνὸς εἰς τὸ Βερολίνον ὁ Καθηγητὴς Πρωτόπουλος—διότι μόνον οὐ λείπεις διὰ τὰ λαμπρῆς τῆς βραδνῆς μας, τῆς Τρίτης τοῦ σπιτιοῦ σου. Μαζευόμεθα ὁ Αρσίνης, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, ὁ Σουρῆς, ὁ Προβελέγγιος, ὁ Τέλης ὁ Πετοάλης, ὁ Στέφανος Σκουλούδης, καὶ ἄλλοι πολλοί. Προχθὲς ἦτο καὶ ὁ Στεφάνοβικ Σκυλίτης καὶ πλῆθος κυριῶν καὶ δὲν ἤμπορεῖς νὰ φαντασθῆς τὴν εὐχάριστον ἐπεράσαμε. Μεθ᾽ αὐτὸν τὴν Τρίτην θὰ γίνῃ Μπερλίνα μὲ δίστιχα. Ὁ Σουρῆς κάθε τόσο μᾶς στέλλει καὶ μίαν ποιητικὴν πανταχοῦσαν. Προχθὲς τὰ εἶχε βάλει μὲ τὸ ποιητικὸν μας σαλόνι ἢ «Ἐπιθεώρησις» καὶ ὁ Σουρῆς ἀπήντησεν δῆθεν ἐκ μέρους τῆς κ. Βλάχου :

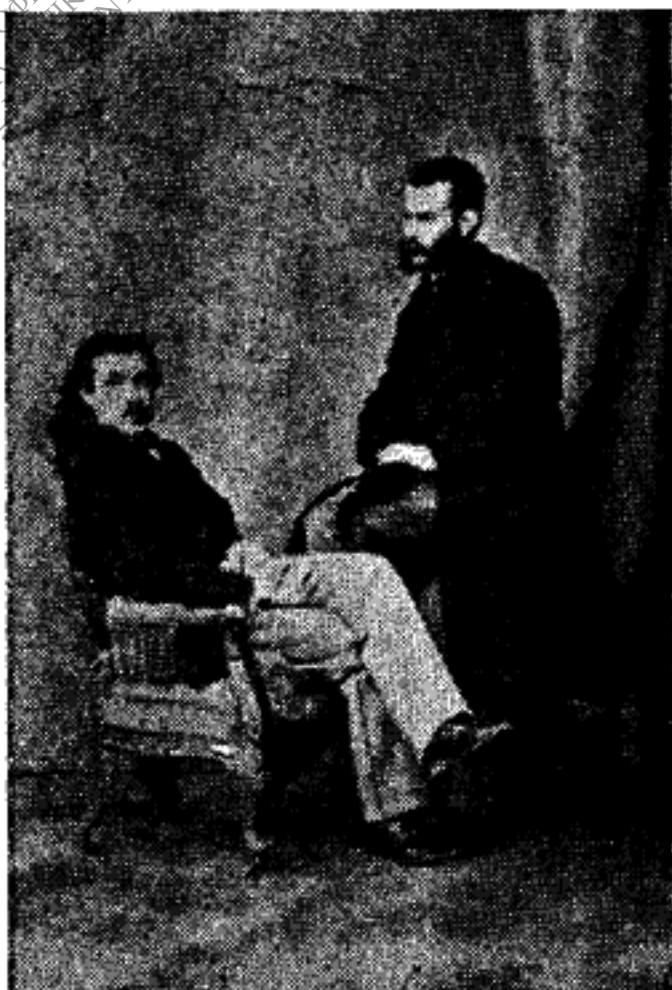
Ἄμην, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν.
[καθόλου δὲν με μέλει
καὶ ἡ «Ἐπιθεώρησις» ἄς
|γράψῃ ὁ,τι θέλει
κι' ὑπέροπτε ἄς λαμπρυν-
|θῇ τῆς Τρίτης ἢ ἐπέρα
καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ἄς
|ἔλθῃ ἐδῶ πέρα
καὶ ἄς γενῇ στο σπῖτι μου
|δουκτὸς χωρὶς προσκλήσεις
κι' ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὡς
|πρῶτος ἐν τοῖς ἴσοις ...

Μετὰ τὸν πρόχειρον αὐτὸν σταθμὸν ὁ Βλάχος ἐπανέρχεται εἰς τὸ Βερολίνον, ἀλλὰ διὰ τὰ τελειώσῃ πλέον τὸ διπλωματικὸν του στάδιον. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1890 ἔρχεται πανίσχυρος ὁ Θεόδωρος Δεληγιάννης, ὁ ὁποῖος δὲν τύγχευε εἰς τὸν Βλάχον ὅτι ὑπῆρξε Τρικουπικός. Παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, παρὰ τὰς συστάσεις τοῦ Ἀυτοκράτορος Γουλιέλμου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἐνδεχομένης ἀνακλήσεώς του τοῦ στέλλει μίαν μεγάλην ἐνυπόγραφον φωτογραφίαν του εἰς ἐνδειξὴν ὑπερτάτης εὐνοίας, ὁ Δεληγιάννης ἐπιμένει εἰς τὴν παῦσιν τοῦ Βλάχου καὶ εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἐντίρρησιν ἀπαντᾷ :

— Ἡ ἐγὼ θὰ πρωθυπουργεῦω, Μεγαλειότηε, ἢ ὁ Βλάχος θὰ πρεσβεύῃ...

Ἄπ' ἐδῶ καὶ πέραν πλέον ἀρχίζει τῆς ὠβρίας αὐτῆς σταδιοδρομίας ἢ κατιοῦσα. Ὁ

Τρικουπῆς ἐπανέρχεται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ διὰ λόγους οἰκονομικῶν καταργεῖ τὰς πρεσβείας. Ὁ Βλάχος πλησιάζει τῶρα τὰ ἐξήντα, ἔχει πάθει οἰκονομικῶς, ἔχει πολλὰ βάρη, πολυμελῆ οἰκογένειαν. Κλειδώνεται εἰς τὸ γραφεῖόν του καὶ ἀπὸ τὰς ἑξ τὸ πρωὶ ὄπου ἐξυπνᾷ, ἕως ἀργὰ τὸ βράδυ ἐργάζεται. Γράφει τὸ Μέγα Ἑλληνογαλλικὸν λεξικὸν του, μεταφράζει τὸν Σαίξπηρ,

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
(ὄρθιος) μὲ τὸν Δημ. Παπαρρηγόπουλο.

δίδει ὅλην εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλή, κοπιάζει, προσπαθεῖ, περιμένει μήπως ἀνατελοῦν ἡμέραι καλύτεραι, ἀλληλογραφεῖ πάντοτε με τοὺς παλαιούς του φίλους, στέλλει ποῦ καὶ ποῦ μίαν ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν «Ἡμέραν» τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀκούει πάντοτε τὴν συμπαθητικὴν γκρίνιαν τοῦ Βερναρδάκη ποῦ ἔρχεται ἀπὸ μακρυὰ, ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην :

«... Ἡ δυστυχία εἶναι αὐστηρὸς διδάσκαλος, Ἄγγελε. Καὶ ἐκ πείρας θλιβερωτάτης γνωρίζω ὅτι εἰς «τὸ λαμπρὸν αὐτὸ περιβόλι τοῦ κόσμου», εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ζῆ μακαρίως καὶ ἀνέτως πᾶς κακοήθης καὶ ἐξώλης καὶ προώλης, δὲν εἶναι τοιοῦτον ὥστε νὰ δώσῃ ἄριον καὶ εἰς ἐμέ. Καὶ ὡς ἀπόδειξις τοῦ

λόγου μου ἔσο οὐ : Τίς ἐργάζεται ἐν Ἑλλάδι πλειότερον καὶ εὐσυνειδητότερον ὑπὸ σέ, ἀφ' οἷου ζῆς ; Ἐγὼ δὲν γνωρίζω κανένα. Καὶ ὅμως ποῖται αἱ ἀπολαναί σου καὶ πῶς ζῆς ; ... Ὅπως ζῶ : Δυσκολώτερα ἀπὸ τὸν κοινότερον τῶν ὑπαλλήλισκων...»

Ἀλήθεια, καὶ οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, ποῦ ἔδωσαν τόσα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ποῦ ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι, οἱ πρῶτοι ἐκχερσωταί τῆς γῆς ἐπάγω εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσαν οἱ ἐπιγενόμενοι, ποῦ ἐπὶ ἡμισυῖν αἰῶνα ἐστάθησαν εὐθεῖς, ἀλύγιστοι, ἀτεγκτοί, ποῦ ἐμελέτησαν, ἐδίδαξαν, ἔδωσαν ὅ,τι καλὸν ἔχει ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης καὶ ἡ ξένη κλασσικὴ φιλολογία εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ οἱ δύο ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἔζησαν «δυσκολώτερα ἀπὸ τὸν κοινότερον τῶν ὑπαλλήλισκων»...

* *

Εἰς τὰ 1895 κάποιος διακόπτει τὴν μονότονόν ζωὴν τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου. Ὁ παλαιὸς του φίλος, ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ἔρχεται καὶ τὸν καλεῖ ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως νὰ γίνῃ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας εἰς τὸ ἄχρον Ὑπουργεῖον τοῦ Νικολάου Δεληγιάννη. Ὁ Βλάχος δέχεται, γίνεται Ὑπουργός, πρὸς στιγμὴν ἀνακτᾶ τὴν παλαιάν του πολεμικότητα καὶ τὰ νεανικά του κέφια, προσπαθεῖ, ἔχων παραστάτας τοὺς παλαιούς του φίλους, τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον, τὸν Νικόλαον Πολίτην, τὸν Σακελλαρόπουλον, τὸν Μίνωα Λάμπραν, νὰ διορθώσῃ τὸ Πανεπιστήμιον, παύει ὡς «λογοκλόπον» διὰ Β. Διατάγματος τὸν Οἰκονόμου, ἐξαγριώνει τοὺς Κοντικούς, γίνονται σκηναί, λιθοβολεῖται τὸ βράδυ τὸ σπίτι του, ἀλλ' ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲν διαρκεῖ πολὺ. Μετ' ὀλίγους μῆνας γίνονται ἐκλογαί, αἱ ἱστορικαὶ ἐκλογαί εἰς τὰς ὁποίας ἀποτυγχάνει ὁ Τρικούπης καὶ φεύγει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα διὰ ν' ἀποθάνῃ μετὰ ἓνα ἔτος εἰς τὰς Κάννας, καὶ ὁ Βλάχος ἐπιστρέφει εἰς τὸ γραφεῖόν του. Ἀπ' ἐκεῖ παρακολουθεῖ με ἀνήσυχον χαρὰν τοὺς ἐνθουσιασμούς τοῦ 1897, τὴν Ἐθνικὴν Ἐταιρείαν καὶ τοὺς ζητωπολέμους τοῦ δρόμου, ἀγοράζει ἓνα χάρτην, τοποθετεῖ ἑλληνικὰς σημαίας ἐκεῖ ὅπου τὸν πληροφοροῦν αἱ ἐφημερίδες ὅτι ἐπροχώρησε ὁ Στρατός, — Γκριτζόβαλι, Μενεξές, Ἐλασσών, Πέντε Πηγάδια — καὶ συνοφρυοῦται ἀμίλητος καὶ βαρὺς τὸ ἀπόγευμα ἐκεῖνο τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς ὅπου τὸ παράρτημα τῆς δεληγιαννικῆς «Πρωίας» ἀνήγγειλε τὴν ὑποχώρησιν, τὴν καταστροφὴν. Ἐνα ἔτος περνᾷ καὶ τὸ Βασιλικὸν Θέατρον, τὸ θέατρον αὐτὸ διὰ τὸ ὅποιον τόσα εἰργάσθη, τόσα ἔγραψε καὶ τὸ ὅποιον ὑπῆρξε ἔργον τοῦ λόγου του καὶ τῶν χειρῶν του — διότι ὁ Βλάχος ἔπεισε τὸν Βασιλέα Γεώργιον νὰ διαθέσῃ πρὸς ἴδρυσιν Ἐθνικοῦ Θεάτρου τὰ εἰς χεῖράς του χρήματα τῶν Ὀμογενῶν — πρόκειται ν' ἀρχίσῃ τὰς ἐργασίας του καὶ ὁ Βλάχος καλεῖται εἰς τ' Ἀνάκτορα διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν Διεύθυνσίν του. Εἰς ἓνα τεῦχος, τὸ ὅποιον ἐξεδόθη ἀργότερα καὶ ὅπου ὑπάρχουν σύντομοι βιογραφικαὶ σημειώσεις, τὰς ὁποίας ἔχει γράψῃ ὁ ἴδιος, λέγεται :

«Κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1898 ἀντιέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἡ Διεύθυνσις τοῦ τότε ἰδρυο-

μένου Βασιλικοῦ Θεάτρου, ἐξ ἧς ὁμως μετὰ μακρὰν προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1901».

Ὁ Βλάχος δὲν ἠθέλησε νὰ γράψῃ τίποτε περισσότερον, δὲν ἠθέλησε ζῶν νὰ ἐνθυμηθῇ τί ὑπέφερε ἀπὸ τοὺς τότε θεατρικούς, τί ἐτράβηξε ἀπὸ τοὺς ἐπιτηδείους καὶ τοὺς κόλακας καὶ πόσας προσεπάθησε ν' ἀντιμετωπίσῃ ραδιουργίας. Μαζὶ με τὰς ἄλλας του ἀπογοητεύσεις ἐτοποθέτησε κάπου καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου καὶ ἐκλείσθη πάλιν εἰς τὸ γραφεῖόν του, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἐπέπρωτο νὰ μὴ ἐξέλθῃ πλέον εἰμὴ μόνον διὰ νὰ διευθύνῃ καὶ πάλιν τὸ Βασιλικόν, δι' ὀλίγους μῆνας, ἔταν πλέον τὸ Θέατρον ἐγκαταλειμμένον ἀπὸ τὸ κοινόν, στένον ἀπὸ τὰ βάρη κολοσσιαίων ἐλλειμμάτων τὰ ὅποια δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πληρώνῃ ἐξ ἰδίων ὁ Βασιλεὺς, ἐκλείσει.

* *

Εἰς τὰ 1902 μία λάμψις ὀλίγων ὥρων φωτίζει τὸ γῆρας τοῦ Βλάχου. Οἱ παλαιοὶ φίλοι του καὶ οἱ νέοι του θαυμασταί, συγκεντρῶνται περὶ αὐτὸν ἓνα βράδυ διὰ νὰ ἐορτάσουν μαζὶ του τὴν Πεντηκονταετηρίδα τῆς λογοτεχνικῆς ἐργασίας του. Διότι ὁ Βλάχος ἐδημοσίευσε τὸ πρῶτόν του ἄρθρον εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν» τὸ 1852. Γίνεται μία ἑσπερίς εἰς τὸν «Παρνασσόν», ἓνα γεῦμα εἰς τὴν «Μεγ. Βρεττανίαν». Τοῦ ἐκφωνοῦν λόγους, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ Δημήτριος Καλαποθάκης, ὁ Ἄννινος, ὁ Δαμβέργης, ὁ Κακλαμάνος, ὁ Γεώργιος Στρέιτ, ὁ Σουρῆς καὶ ἐκθειάζουν τὴν ἀμωμον στυλπνότητα τῆς ζωῆς του, τὴν εὐγένειαν τῶν ἰδανικῶν, τὴν ἀπαράμιλλον εὐθύτητα τοῦ χαρακτήρος του, τὸ ἔργον του, τὰ ἔργα του... — Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμεν ὀλίγας λέξεις ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Κακλαμάνου.

«Ὀλόκληρος ἡ Φάλαγξ τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν ἀποβλέπει εἰς τὸν Ἄγγελον Βλάχον ὡς πρὸς θεμελιωτὴν βαθυνγνώμονα καὶ εὐθὺν καὶ τὸν τιμᾷ ὡς ἡγέτην. Εἶπα ἡγέτην : Οἱ παλαιότεροι τῶν λογίων μας μοῦ ἐνθυμίζουν πράγματι τὸν ἥρωα τοῦ ἀπολόγου ἐκείνου ὅστις διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Φυλὴν του μεταξὺ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ἀπαιτήτου δάσους, ἀποσπᾷ τὴν καρδίαν του ἀπὸ τὸ στήθος του καὶ τὴν ὑψώνει ὡς ὀδηγὸν λαμπάδα. Ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐπίπονος καὶ κοπιαστικὴ διάβασις, ὁ ἡγέτης πίπτει ἄψυχος καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἧτις ὠδήγησε καὶ ἐφώτισε πατεῖ τὸ πλῆθος. Διασπᾶται τότε

ἐκείνη εις μυρίους, λεπτούς, κυανοῦς σπινθῆρας φωτίζοντας τοῦ λοιποῦ τὸν δρόμον. Τοὺς μικροὺς αὐτοὺς κυανοὺς σπινθῆρας βλέπω ἤδη φέγγοντας ἡρέμα τὸν δρόμον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Εἶναι τὰ μύρια θραύσματα τῶν καρδιῶν τῶν διανοουμένων ἐκείνων οἱ ὅποιοι προηγήθησαν. Ἡ σπινθηροῦσα ἀναλαμπή των φωτίζει. Εἶναι τώρα μᾶλλον βατὴ ὁδός...»

Καὶ τὴν νύκτα, ὅταν τὸ γεῦμα ἔχει τελειώσει, ὁ *Αγγελοσ Βλάχοσ ὑψώνει τὸ κύπελλον — τὸ χέρι του τρέμει, τὸ περιεχόμενον ἢ τοῦ κυπέλλου δὲν θὰ τὸ πιῇ — καὶ λέγει πρὸσ τὸ πλῆθος τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων πού διὰ μίαν ὑστάτην φορὰν τὸν περικυκλῶνουν:

— Δὲν ἤξεύρω πῶσ, ἀλλὰ νομίζω κατὰ τὴν ἔσραυ ταύτην ὅτι διὰ μίαν αἰρεται ἀπὸ τῶν ὤμων μου τὸ βάροσ ὅλον πενηνταετοῦσ ἐργασίας μεθ' ὄλων τῶν μόχθων αὐτῆσ καὶ τῶν ἀγρυπνιῶν, τῶν χαρῶν αὐτῆσ καὶ τῶν θλίψεων, τῶν ἐνθουσιασμῶν καὶ τῶν ἀπογοητεύσεων, ὅτι λύονται τῆσ κεφαλῆσ μου αἱ χιόνεσ ὑπὸ θερμῆν πνοῆν ἐαρινῆν, ὅτι ἀνηβᾷ πάλιν ἡ καρδιά μου καὶ σφύζει ταχεῖα ὡσ ἐν ἡμέραισ νεότητοσ καὶ ὅτι ἡ νεότησ τέλος ἐκείνη ἢ ζηλευτὴ τὴν ὁποῖαν κατηνάλωσε ἡμέραν μεθ' ἡμέραν ὁ κάλαμοσ καὶ ἡ μελάνη ἀνατέλλει πλήρησ γλῶσσ καὶ φωτόσ, σπαργῶσα ἐκ δυσφάμοσ, θερμὴ ἐξ ἐλπίδων καὶ ὑπὸ ροδίνων ὄνειρων βανκαλωμένη. Συμβαίνει τώρα καὶ εἰσ ἐμὲ ὅτι θὰ συνέβαινε εἰσ γηραιὸν τι δένδρον τοῦ δάσους, τοῦ ὁποῖου τὴν ἀποριλωθεῖσαν κορυφὴν καὶ τοὺσ ξηρανομένουσ ἤδη κλάδουσ καλύπτει

αἴφνης φύλλωμα νεαρὸν καὶ περιπτύσσονται νέοι κλώνοι, εἰσ τῶν ὁποῖων τοὺσ κόλλουσ ἔρχονται πάλιν τρετίζοντα τὰ στρουθία καὶ κρύπτεται ἡ ἀηδὼν. Αἰσθάνεται πάλιν τότε χαρὰν τὸ παλαιὸν στέλεχοσ καὶ τέρεται ἀκοῦον τὸν εἰσ τοὺσ κλάδουσ τοῦ φαλλόμενον εὐθυμον χορὸν καὶ τὴν διασείουσαν τὸ νέον φύλλωμά του αὔραν. Ἄλλ' ἀγνοεῖ

ὁμοσ ὅτι τὰ νεοθαλῆ φύλλα του ἐδάνεισαν εἰσ αὐτὸ τὰ πλησίον του ἀνακλαδούμενα ἀκμαῖα δένδρα τοῦ δάσους, ὅτι τὴν αἰφνίδιον δροσερὰν του γλῶσν ἐδημοῦργησαν καὶ ἐναγκαλισθεῖσα εἰ τὸ γῆράσ του νεοραὶ περιλοκάδεσ καὶ ὅτι ἐπ' αὐτῶν μέλπει τῆσ νεότητοσ τὴν ἀδὴν ὁ φαιδρύνων τὴν δύοιν τοῦ βίου του πτερωτόσ ὄμιλοσ...

* * *

Τὴν αὐγὴν τῆσ 23ῆσ Δεκεμβρίου τοῦ 1902 ἔχουν σβύσει πλέον τὰ φῶτα, ἔχουν μαρανθῆ τὰ φύλλα τῆσ δάφνησ, ἔχει διαλυθῆ ἡ «πτερωτόσ ὄμιλοσ». Ἔρχονται ἀκόμη ἕνα, δύο συγχαρητήρια τηλεγραφήματα. δύο, τρία γράμ-

ματα ἀπ' ἔξω καὶ ἔπειτα ὁ κύκλοσ τῶν φίλων καὶ τῶν θαυμαστῶν ἀραιώνεται, ἡ ἐρημία ἀπλοῦται καὶ ἀρχίζει ἀργὰ ἡ μεγάλη σιγή, πού θὰ προηγηθῆ τοῦ τάφου. Ἐν τούτοισ ὁ Βλάχοσ, αἰχμάλωτοσ τῆσ ἀνάγκησ ἐργάζεται· δὲν ἔχει τὴν ἴδιαν χαρὰν, δὲν τὸν ἐμπνέει τίποτε πρὸσ τὰ ἐμπρόσ, ἐπιστρέφει μᾶλλον εἰσ τὰ παλαιά, κλείνει τὴν λησμονημένην ἀλληλογραφίαν του εἰσ φα-

*Ἡ οἰκογένεια τοῦ *Αγγέλου Βλάχου.

κέλλους, τακτοποιεί τὸ παρελθόν, μένει δλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ γραφεῖόν του, τοῦ ὁποῦ ἀργὰ καὶ ποῦ κτυπᾷ τὴν πόρταν ἕνας γνώριμος ἢ κάποιος ἐχθρός, τὸν ὁποῖον φέρει ἕως ἐκεῖ ἢ μετάνοια ἢ ἕνα προσκύνημα εὐλαβές: ὁ Ψυχάρης, ὁ ὁποῖος, καθὼς μᾶς λέγει ὁ Παλαμᾶς εἰς τοὺς «Πεζοὺς Δρόμους», ἦλθε εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ δείχνοντας τὸν Ἄγγελον Βλάχον λέγει: «Νὰ ἕνας μεγάλος ἄνθρωπος!...», ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς ποῦ γράφει εἰς τὸ ἴδιο Βιβλίον πῶς ἐπήγε καὶ τὸν εἶδε εἰς τὰ τελευταῖα του χρόνια:

«Ξαναβλέποντάς τον ἔσκυψα καὶ τοῦ ἐφίλησα τὸ χέρι. Τὸ χειροφίλημα αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ ωραιότερα παρορμητικὰ κινήματα τῆς ζωῆς μου...».

Τὸ βράδυ, ὅταν πέση ὁ ἥλιος, ὁ Ἄγγελος Βλάχος, κλειδώνει σὰν πάντα τὸ γραφεῖόν του, φεύγει ἀπὸ τὸ σπίτι του τῆς ὁδοῦ Σωκράτους καὶ πηγαίνει, τακτικά, κάθε βράδυ, εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ Ζαπτείου, ποῦ δὲν ὑπάρχει πειά. Ἐκεῖ, οἱ δύο τρεῖς φίλοι ποῦ τοῦ ἔμειναν—οἱ Βυζάντιοι, ὁ Πανταζίδης, ὁ Καραθεοδωρῆς, ἔχουν πεθάνει, μὲ τὸν Βερναρδάκην ἔχει ψυχρανθῆ λόγω τῆς «Φαύστας», μὲ τὸν Σουρῆν ἐπίσης—ὁ Πολίτης, ὁ Λάμπρος, ὁ Μίνως ὁ Λάμπας καὶ μερικοὶ νεώτεροι, ὁ Κακλαμᾶνος, ὁ Ἀνδρεάδης, ἰδρύνουν γύρω ἀπὸ ἕνα μαρμάρινον τραπέζι τὴν Ἀκαδημίαν, τὴν ἀγαθὴν ἀκαδημίαν τοῦ Ζαπτείου, ὅπου μιλοῦν ἀκόμη οἱ τελευταῖοι, οἱ βετεράνοι τοῦ καλοῦ ἀγῶνος, διὰ τὸ ἔθνος, τὰ γράμματα, τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, τὴν γλῶσσαν...

* * *

Ἄλλ' εἶναι τὸ τέλος. Ὁ θαυμάσιος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐστάθη ὀρθίος, εὐθυτενής, ἀλύγιστος τόσα χρόνια, ἀκρίτας τοῦ πρέποντος καὶ τοῦ ὀρθοῦ εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ἐσκόρπισε τὰ εἰκοσιτετράωρα του ὑπηρετῶν τὴν μίαν καὶ μόνην ἔννοιαν τῆς μακρᾶς του ζωῆς, τὸ Καθῆκον, εἶναι πλέον ἀσθενής, γέρον, ἀνάπηρος. Ὁ Ὑψιστος, ἀφ' οὗ τὸν ἐπλούτισε μὲ ὅλα τὰ δῶρα, τοῦ τ' ἀφαιρεῖ τώρα ἕνα, ἕνα, ἴσως διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ τέλος του ἀπονώτερον. Ἐχει κτυπήσει τὸ πόδι του, ἔχει πάθει ἀπ' αὐτὸ ἀναπηρίαν ὀριστικὴν, βλέπει ἐλάχιστα, ἀ-

κούει μόλις, μένει τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας εἰς τὸ κρεβάτι καὶ ἀργὰ μόνον τὸ βράδυ τὸν τοποθετεῖ ἢ νοσοκόμος τοῦ εἰς ἕνα κάθισμα. Ἀπ' ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ κάθισμα αὐτό, δοκιμάζει τὰς χαρὰς τῶν ὠραίων πολέμων, ἀκούει κάπως τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν ποῦ διαλαλοῦν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Ἰωαννίνων, κυττᾷ μὲ τὰ θολὰ βλέμματά του τὸν κόσμον ποῦ φεύγει, ἀποχαιρετᾷ τοὺς φίλους ποῦ θνήσκουν, κηδεύει τὸν Μίνωα Λάμπαν:

Ἐπεσεσς καὶ σὺ!... Τοῦ πόνου σὲ κατέβαλ' ἡ παλάμη κ' εἰς τῆς νόσου τὸν ἀγῶνα τέλος ἀμαχος ἐδάμη ἢ γενναῖα σου ψυχῆ.

Τὸ γλυκὺ σου φῶς ἐσβέσθη. κ' εἰς τὰ εὐγλωττὰ [σου χεῖλη] ὄθεν ἔρρεε τὸ μέλι τῆς σοφίας σου, ἢ φίλη λαλιά σου δὲν λαλεῖ.

Εἰς ἀνάπηρος πρεσβύτης ἠλπίζε νὰ τὸν κηδεύῃ ἢ ἀγάπη σου καὶ δάκρυ τῶν ὀμμάτων σου νὰ ρεύσῃ εἰς τὸν ὠριμὸν του τάφον.

Ἄλλως ἔταξεν ἡ Μοῖρα. Ἀδρανῆς ἐκεῖνος κεῖται, δὲν ἠσπάσθη κἂν τὸ κρῦον μέτωπόν σου καὶ ἀρ- [κεῖται] νὰ σὲ κλαύσῃ γράφων.

Εἰς μίαν στιγμὴν πόνου, μὲ τὸ χέρι ποῦ τρέμει, μὲ τὰ μάτια ποῦ δὲν τὸν βοηθοῦν—δὲν ἠμπορεῖ οὔτε ἐφημερίδες κἂν νὰ διαβάσῃ—γράφει τοὺς τελευταίους του στίχους:

Τὸ τέλος ἐπλησίασε, ἡ ὥρα μου σημαίνει τὸ ψῦχος τῆς ἐσχάτης μου αἰσθάνομαι πνοῆς. Ὁ βίος ἀν μ' ἐπίκρανε τὸ τέλος του μ' εὐφραίνει καὶ ἐλεῆμον μ' ἀφαιρεῖ τὸ θάρος τῆς ζωῆς.

Ἴσοχειλὲς τὸ κύπελλον ἐκένωσα τῆς Μοῖρας, Ἦτο ἀγῶν ἀκοίμητος: πικρία, δάκρυ, πόνος. Κ' εἰς τὸν πυθμένα τὸ σκαιόν, κατηραμένον γῆρας. Κωφόν, τυφλόν, ἀνάπηρον, ὡς ἄθλον τοῦ ἀγῶνος.

Πλὴν τέλος ἦλθ' ἡ λύτρωσις. Τὴν ἀπαλὴν του χεῖρα ὁ Λυτρωτῆς ἐπάνω μου σιγὰ σιγὰ ἐκτείνει καὶ μένει δίχως ἔρματον ἢ ἀπηνῆς μου Μοῖρα. Μὴ μὲ θρηνήσῃ θνήσκοντα κανεῖς. Ἦλθ' ἡ γαλήνη.

Καὶ ἡ γαλήνη ἦλθεν, ἀργὰ ἀργά. Τὴν νύκτα τῆς 19ης Ἰουλίου τοῦ 1920 ὁ Ἄγγελος Βλάχος ἔκλειε τὰ κουρασμένα του μάτια καί, ὁ ὀδηγὸς αὐτός, ἀφέθη διὰ πρῶ-

την φοράν νά ὀδηγηθῆ ἀπὸ ἄλλους, μέσα ἀπὸ τοὺς ἴδιους δρόμους ποὺ ἐπερνοῦσε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀκόμη, πρὸς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων, πρὸς τὸ Ζάππειον, εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν. Ἐκεῖ ἕνα μάρμαρον, μία ἐπιγραφή, μία πικροδάφνη, ζοῦν ἀκόμη διὰ νά ἐνθυμίζουσι τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν. Καὶ ποῦ καὶ ποῦ εἰς τὰ γύρω δένδρα κάποια πουλιά τραγουδοῦν

τοὺς παλαιούς νεανικούς στίχους του :

Κάθε κλωνί
καὶ μιὰ φωνή
Καὶ κάθε δέντρο μουσική
χαρὲς καὶ τραγουδάκια

Διὰ νά λικνίσουσι εὐγενικά τὰ ὄνειρα τοῦ αἰωνίου του ὕπνου...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΒΛΑΧΟΣ

